

Asia Elokuva, oikeuksien siirtyminen

Hakija A

Annettu 17.11.1988

Tiivistelmä *A oli siviilipalvelusaikanaan käsikirjoittanut ja ohjannut X:n kaupungin terveysvirastolle opetuselokuvan, johon hänelle oli syntynyt tekijänoikeus. Elokuvan tekoon osallistuneille muille henkilöille oli syntynyt tekijänoikeus, jos heidän panoksensa oli luova ja omaperäinen. X:n kaupungilla oli elokuvaan ainoastaan siirtyneitä oikeuksia. Elokuvan tuottajana sillä oli tekijänoikeuslain 39 §:n mukainen oikeus elokuvan julkiseen esittämiseen, ellei muuta ollut sovittu. Elokuvan muut käyttöoikeudet määräytyivät nimenomaisen sopimuksen puuttuessa viime kädessä siviilipalvelusehtojen mukaan.*

SELOSTUS ASIASTA

Toimittaja A on pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa hänen siviilipalvelusaikanaan X:n kaupungin terveysvirastolle tekemänsä opetuselokuvan tekijänoikeuksista. Neuvostolle toimitetusta aineistosta ilmenee, että A on toiminut X:n kaupungin terveysvirastossa sisäisen tiedottajan tehtävissä siviilipalvelusaikanaan vuosina 1986–1987. Mainittuna aikana A laati käsikirjoituksen peruskoulun yläasteelle, lukioille ja ammatillisille oppilaitoksille tarkoitettuun, noin 15 minuutin pituiseen opetuselokuvaan "H". Käsikirjoituksensa pohjaksi A oli saanut perusaineistoa, jonka perusteella hän laati elokuvan tilaajan toivomuksesta erityisesti kohderyhmää eli nuorisoa ajatellen. Ennen kuvausvaihetta X:n terveysviraston hammashoidon asiantuntijat hyväksyivät A:n laatiman käsikirjoituksen.

Elokuva koostuu erilaisista sketseistä, joissa esiintyvät A:n valitsemat harrastelijanäyttelijät. Sketsien aiheet käsittelevät muun muassa hammas-tapaturman hoitoa, ksylitolipurukumin vaikutusta, hampaiden harjausta, fluorin käyttöä sekä sokerin haittavaikutusta. Asiaa käsittelevä tietoaineisto on muokattu käsikirjoituksessa viihteellisempään muotoon dialogeiksi ja speak-teksteiksi. Elokuvan ohjaajana ja speakerina toimi A itse.

Elokuvasta ei A:n ja X:n kaupungin välillä tehty minkäänlaista tekijänoikeudellista sopimusta, eikä A:n tekijänoikeuksien siirtymisestä kaupun-

gille muutoinkaan ollut tarkemmin puhetta. Näyttelijöille X:n kaupunki maksoi pienen palkkion.

Ennen siviilipalvelusaikansa päättymistä A oli vielä korostanut, että hänellä oli edelleenkin tekijänoikeudet elokuvaan. Myöhemmin X:n kaupungin oppimateriaalikeskus oli asiasta A:lle ilmoittamatta vuokrannut viisi kappaletta kyseisen elokuvan kopioita Valtion AVkeskukselle hintaan 11 000 mk sekä myynyt suoraan elokuvan kopioita 700 mk:n kappalehintaan.

X:n kaupungin vastaus

Ennen asian käsittelemistä tekijänoikeusneuvosto on varannut X:n kaupungille mahdollisuuden vastauksen antamiseen asiassa. X:n kaupunginhallituksen neuvostolle osoittamasta kirjelmästä ilmenee, että A:n videoelokuva "H" on tehty hänen ollessaan siviilipalvelusmiehenä X:n kaupungin terveysvirastossa. Aloitteen filmaukseen oli tehnyt terveysviraston ylihammaslääkäri B. A määrättiin mukaan kouluviraston oppimateriaalikeskuksen ja terveysviraston yhteistyönä tapahtuneeseen filmaukseen.

Filmin käsikirjoitus on tehty tiimityönä, koska lääketieteellinen asiantuntemus on ollut ehdottoman välttämätöntä. Ylihammaslääkäri B on ideoinut, antanut asiantuntija-apua ja korjannut filmissä olleita tietämättömyydestä johtuneita hammaslääketieteellisiä virheitä. Filmin esittämisoi-keuden terveysvirasto oli hankkinut Terveyskasvatuksen keskukselta.

X:n kaupunki katsoo, että A:lla ei ole tekijänoikeutta videoelokuvaan "H", koska se on tehty yhteistyönä kaupungin eri virastojen ja A:n välillä. Edelleen kaupunki toteaa, että elokuvaa on käytetty yleishyödyllisessä käytössä terveyskasvatustyössä ja opetuksessa.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Esimerkkeinä eri teostyypeistä säännöksessä mainitaan kaunokirjallinen tai selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, kuvataiteen, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote.

Saadakseen tekijänoikeudellista suojaa elokuvateoksen on oltava luovan ilmaisun tulos eli sen on yllettävä niin sanottuun teostasoon. Tekijänoi-

keuslaki ei suojaa yksittäistä ideaa tai yksittäisiä tietoja, vaan sitä muotoa, johon tekijä teoksensa pukee. Elokuvateoksen aiheen käsittelyltä edellytetään omaperäisyyttä. Elokuvateoksen tekijänä voi olla ainoastaan fyysinen henkilö. Teoksen tallentamistekniikalla ei tekijänoikeuslain soveltamisen kannalta ole merkitystä.

Saamansa selvityksen perusteella tekijänoikeusneuvosto katsoo, että A:n käsikirjoitukseen ja ohjaukseen perustuva videoelokuva "H" on elokuva-teos ja siten tekijänoikeudellisesti suojattu.

Tekijänoikeus tuottaa tekijänoikeuslaissa säädetyin rajoituksin tekijälle yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutettuna. Tekijänoikeuteen liittyy myös niin sanottuja moraalisia oikeuksia. Tekijänoikeuslain 3 §:n mukaan tekijä on ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Elokuvateosta voidaan pitää usean erikseen suojatun teoksen yhteensulautumana. Tekijänoikeuslaissa ei ole elokuvateoksen oikeudenhaltijoita koskevia erityissäännöksiä, joten lain yleiset periaatteet soveltuvat myös heihin. Elokuvateoksen syntyyn osallistuu yleensä useita eri henkilöitä, kuten esimerkiksi käsikirjoittaja, ohjaaja ja kuvaaja, joilla kullakin on luovan panoksensa kautta itsenäinen oikeus teokseen.

Vaikka tekijänoikeus syntyy aina fyysiselle henkilölle, se voidaan sopimuksin siirtää toiselle, myös juridiselle henkilölle. Tällaiselta sopimukselta ei edellytetä erityistä määrämuotoa, vaan siihen sovelletaan yleisiä sopimusoikeudellisia periaatteita. Tekijänoikeuslain 27 §:n mukaan tekijänoikeus voidaan moraalisia oikeuksia koskevin rajoituksin luovuttaa kokonaan tai osittain.

Elokuvan tuottajalla ei tässä ominaisuudessaan voi olla alkuperäistä tekijänoikeutta elokuvateokseen. Elokuvan tuottajan oikeudet voivat siten olla vain sopimuksen tai palvelussuhteen ehtojen perusteella siirtyneitä oikeuksia. Tekijänoikeuslain 39 §:n tulkintaolettaman mukaan teoksen elokuvaamisoikeuden luovutus käsittää oikeuden saattaa teos yleisön saataviin esittämällä elokuva julkisesti. Tuottajalle siirtyvät elokuvan tietyt taloudelliset hyödyntämisoikeudet, jollei asiasta ole tekijöiden kanssa toisin sovittu. Lain 39 §:n tulkintaolettamasäännöksen tarkoituksena on mahdollistaa elokuvateoksen esittäminen nimenomaisen sopimuksen puuttuessa. Säännös kattaa siten ainoastaan oikeuden elokuvan julkiseen esittämiseen sekä oikeuden varustaa elokuva tekstillä tai äänittää sen teksti toisella kielellä. Elokuvan tuottajalla on myös oikeus valmistaa elokuvateoksesta kopioita esityskäytön edellyttämässä laajuudessa. Kaikki muut elokuvan käyttöoikeudet, kuten esimerkiksi oikeus muuhun kuin esitystarpeen edellyttämään kappaleiden valmistukseen säilyvät elokuvateoksen tekijöillä, ellei niiden siirtymisestä tuottajalle ole nimenomaisesti sovittu.

Tekijänoikeuslain 28 §:n mukaan "ellei toisin ole sovittu, ei se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, saa muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta toiselle". Oikeuden luovuttamisesta 28 tai 39 §:ssä tarkoitettua laajemmin on siten erikseen sovittava. Myöskään tällaiselta sopimukselle ei ole asetettu määrämuotoa.

Siviilipalveluksen suorittaminen on varusmiespalveluun rinnastettava julkisoikeudellinen palvelusvelvollisuus, johon lisäksi liittyy työ- tai virkamiesoikeudellisia piirteitä. Aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta annetun lain 11 §:n mukaan "siviilipalveluksen järjestäminen samoin kuin siviilipalvelusmiehen valvonta ja kurinpito kuuluvat sen laitoksen päällikölle tai hänen määräämälleen laitoksen virkamiehelle, jossa asianomainen suorittaa siviilipalvelustaan." Saman lain 12 §:n mukaan "siviilipalvelusmies on velvollinen laitoksessa noudattamaan hänelle annettuja määräyksiä ja ohjeita sekä ...tekemään hänelle osoitettua työtä. Tulot siviilipalvelusmiehen työstä menevät laitokselle."

Tekijänoikeuslaissa ei ole työ- tai virkasuhteessa luotuja teoksia koskevia erityissäännöksiä. Yleisiä säännöksiä tekijänoikeudesta ja sen siirtymisestä sovelletaan siten myös työ- ja virkasuhteessa luotuihin teoksiin. Tekijänoikeus kuuluu lähtökohtaisesti tekijälle myös silloin, kun tekijä on luonut teoksen työ- tai virkasuhteessa. Normaalisti työnantaja saa teokseen sopimussuhteen tai palvelussuhteen ehtojen edellyttämän käyttöoikeuden.

A:n lausuntopyyntöönsä liittämistä asiakirjoista voidaan todeta, että hänen palvelussuhteeseensa on kuulunut muun muassa "opetus- ja koulutuskäyttöön tarkoitettujen videoelokuvien käsikirjoitus-, suunnittelu- ja ohjaustyötä" eli tekijänoikeudellisesti suojattujen teosten luomista. Kuten edellä on todettu, työ- tai virkasuhteessa luodun teoksen käyttöoikeus siirtyy työnantajalle työnantajan ja -tekijän välisen sopimus- tai palvelussuhteen puitteissa.

Edellä selostettu tekijänoikeuslain 39 § mahdollistaa ainoastaan elokuvan julkisen esittämisen. Säännös ei sen sijaan koske oikeutta saattaa videolle tallennettu elokuva yleisön saataviin tarjoamalla sitä vuokrattavaksi tai myytäväksi.

Tekijänoikeuslain 27 §:n 2 momentin mukaan teoksen kappaleen luovutukseen ei sisälly tekijänoikeuden luovutusta, ellei siitä ole teoskappaletta luovutettaessa erikseen sovittu. Säännös koskee kaikkia teostyyppisiä. Omistusoikeus teoskappaleeseen ja teoksen tekijänoikeus voivat siten olla eri henkilöillä. Elokuvateoksen osalta omistusoikeus teoksen tallentamiseen käytettyyn kuvanauhamaateriaaliin säilyy sen omistajalla myös elokuvateoksen valmistumisen jälkeen. Teoksen taloudelliset hyödyntämisoikeudet ovat edelleen tekijänoikeuden haltijalla, mutta teoskappaleiden käyttöä rajoittaa niiden omistajan omistusoikeus. Tekijänoikeusneuvosto viittaa korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 1987:8, jossa vah-

vistettiin lehtivalokuvaajan työnantajan oikeus työsuhteen päätyttyäkin pitää hallussaan kustantamalleen filmimateriaalille kuvattujen valokuvien negatiivit. Työnantajan oikeus valokuvien käyttämiseen määräytyi kuitenkin työnantajan ja työntekijän välisen sopimuksen mukaan.

Yhteenveto

A:n käsikirjoitukseen ja ohjaukseen perustuva videoelokuva "H" on tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettu suojattu elokuvateos. A:lla on elokuvan käsikirjoittajana tekijänoikeus videolle tallennettuun elokuvaan. Lisäksi A:lla on ohjaukseen perustuva tekijänoikeus, jos hänen panoksensa elokuvateoksen ohjauksessa on ollut luova ja omaperäinen.

Työnantajan johdon ja valvonnan alaisena työ- tai virkasuhteessa teosten luomiseen vaikuttaa usein työnantajan edustajan panos. Teos saattaa olla työntekijän ja työnantajan edustajan yhteistyön tulos myös tekijänoikeudellisessa mielessä. X:n kaupungin tekijänoikeusneuvostolle osoittamassa vastauksessa todetaan, että videoelokuva on tehty yhteistyönä kaupungin eri virastojen ja A:n välillä. Työnantajan edustajan tekijänoikeudellista panosta on arvosteltava samoin kuin varsinaisen tekijän. Jos muiden elokuvan syntymiseen myötävaikuttaneiden henkilöiden panos on ollut siinä määrin luovaa ja omaperäistä, että sitä voidaan pitää tekijänoikeudellisesti suojattuna suoritteena, voi myös heille A:n ohella olla syntynyt itsenäinen tekijänoikeus elokuvateokseen. Kuten lausunnossa on edellä todettu, tekijänoikeus ei suojaa yksittäisiä tietoja. Pelkästään asiantuntijana toimiminen ei siten luo tekijän asemaa.

Ellei toisin ole sovittu, X:n kaupungille on joka tapauksessa siirtynyt tekijänoikeuslain 39 §:n mukainen oikeus videoelokuvan julkiseen esittämiseen. Elokuvan muunlainen käyttö, kuten esimerkiksi elokuvan kappaleten saattaminen yleisön saataviin tarjoamalla niitä vuokrattaviksi tai myytäväksi edellyttää sopimusta tekijän tai tekijöiden ja kaupungin välillä. Joissakin tapauksissa voidaan tällaisen sopimuksen katsoa syntyneen jo sillä, että osapuolten kesken on palvelussuhteen syntyessä tai kestäessä edellytetty edellä mainittua muunlaista käyttöä. Sopimuksen syntyminen ei kuitenkaan ole itsestään selvää, vaan se riippuu monesta asiaan tapausittain vaikuttavasta seikasta. Videoelokuvan käyttöoikeuksien siirtyminen X:n kaupungille määräytyy siis viime kädessä siviilipalvelussuhteen ehtojen mukaan. Näiden ehtojen tulkitseminen ei kuulu tekijänoikeusneuvoston tehtäviin.

Edellä esitetyn kaltaisten tulkintaongelmien välttämiseksi tekijänoikeusneuvosto suosittaa, että teoksen käyttömuodoista sovittaisiin työnantajan ja työntekijän välillä jo virka- tai muun palvelussuhteen alkaessa.